

1.

TATICA

Mma Ramotswe imala je detektivsku agenciju u Africi, u podnožju Kgale Hilla. Ovo joj je bila imovina: maljušan bijeli kombi, dva pisaća stola, dvije stolice, telefon i stari pisaći stroj. Bio je tu i čajnik u kojem je Mma Ramotswe – jedina dama privatna detektivka u Botsvani – kuhala čaj od roiboosa. I tri šalice – jedna za nju, jedna za tajnicu i jedna za klijenta. Što još uopće treba jednoj detektivskoj agenciji? Detektivske agencije oslanjaju se na ljudsku intuiciju i inteligenciju, a i jednog i drugog Mma Ramotswe je imala u izobilju. Naravno, takve stvari nisu popisane niti u jednom inventaru.

Ali, bio je tu i pogled, što se opet nije moglo unijeti u inventar. Kao da bi bilo kakav popis mogao opisati ono što se vidi s vrata Mma Ramotswe. Odmah ispred vrata stajalo je drvo akacije, bodljikavo stablo koje raste po prostranim rubovima pustinje Kalahari; veliki bijeli trnovi znak su upozorenja, dok im je nježno maslinasto sivo lišće čista suprotnost. U granama stabla u kasno poslijepodne ili u svježini ranoga jutra znao se vidjeti sivi turako, ili još bolje

čuti, jer ta ptica kao da neprestano zazivlje “tkooo jeee”. A iza akacije, preko prašnjave ceste, prostiru se krovovi grada pod prekrivačem stabala i niskog grmlja; na obzoru, u plavoj izmaglici vrućine, dižu se brda, kao golemi humci termita koji su izrasli do nevjerojatne visine.

Svi su je zvali Mma Ramotswe, premda su joj se, ako su željeli biti službeni, morali obraćati s Mme Mma Ramotswe. Tako se ispravno titulira osoba od formata, ali ona se nikad nije služila tim nazivom. Zato je uvijek za sve bila Mma Ramotswe, a ne Precious Ramotswe; po imenu ju je zvalo vrlo malo ljudi.

Bila je dobra detektivka i dobra žena. Dobra žena u dobroj zemlji, da tako kažemo. Voljela je svoju zemlju, Botsvanu, koja je jedna mirna zemlja, i voljela je Afriku, unatoč svim njezinim teškoćama. Ne sramim se što me smatraju afričkom domoljupkom, govorila je Mma Ramotswe. Volim sve ljude koje je dragi Bog stvorio, ali posebno dobro umijem voljeti ljude koji ovdje žive. To je moj narod, moja braća i sestre. Dužnost mi je da im pomognem rješavati zagonetke u životu. To je moj poziv.

U trenucima besposlice, kad nije morala rješavati nikakav hitan slučaj i kad sve kao da je obuzela pospanost od vrućine, sjedila je pod svojim drvetom akacije. Bilo je to prašnjavo mjesto, a povremeno su dolazile kokoši i kljucale joj oko nogu, ali zbog nečega ju je baš to mjesto poticalo na razmišljanje. Upravo je tu Mma Ramotswe razmišljala o pitanjima koja u svakodnevnom životu lako gurnemo u stranu.

Sve je, mislila je Mma Ramotswe, prije bilo nešto drugo. Evo recimo ja, jedina dama privatna detektivka u cijeloj Botsvani, sjedim ispred svoje detektivske agencije. A samo

nekoliko godina ranije tu nije bilo nikakve detektivske agencije, a još ranije, prije nego što su ovdje uopće sagradili kuće, tu su bile samo akacije i rijeka u daljini i ondje Kalahari, sasvim blizu.

U to vrijeme nije bilo ni Botsvane, samo protektorat Bechuanaland, a prije toga postojala je zemlja Khama i lavovi kojima je griva vijorila na suhom pustinjskom vjetru. A pogledaj sad: detektivska agencija stoji ovdje usred Gaboronea, a ja, debela gospođa detektivka, sjedim ispred agencije i prebirem misli o tome kako je danas ovako ili onako, a sutra bude sasvim nešto drugo.

Mma Ramotswe otvorila je Prvu damsku detektivsku agenciju s novcima koje je zaradila kad je prodala očevu stoku. Posjedovao je veliko stado, a osim nje nije imao djece; tako je svaka pojedina životinja, svih sto i osamdeset njih, uključivši i bijele bikove rase Brahmin čije je pretke sam uzgojio, pripala njoj. Stoku su s pašnjaka dotjerali u Mochudi gdje je čekala u prašini pod budnim okom brbljavih malih pastira, sve dok nije došao agent za prodaju stoke.

Stoka je postigla dobru cijenu, jer je te godine obilato kišilo i trava je bujala. Da se to desilo godinu ranije, kad je veći dio južnog kraja Afrike poharala suša, stvari bi bile sasvim drukčije. Ljudi su se tad nećkali, trudili se zadržati svoju stoku, jer si bez stoke kao gol i bos; drugi, koje je obuzeo očaj, prodavali su jer kiše nije bilo godine za godinom i mogli su samo gledati kako im krave naočigled kopne i sve su mršavije i mršavije. Mma Ramotswe bila je sretna što je bolest spriječila njezina oca da donese bilo kakvu odluku, jer su cijene sad narasle i oni koji su strpljivo čekali bili su zato nagrađeni.

“Želio bih da imaš vlastiti posao”, rekao joj je na smrtnoj postelji. “Sad će ti stoka postići dobru cijenu. Prodaj je i kupi si dućan. Možda mesnicu. Punionicu boca. Što god ti je želja.”

Držala je oca za ruku i gledala u oči čovjeka kojeg je voljela više od svih drugih, oči svojeg tate, svojeg pametnog tate, čija su se pluća napunila prašinom u rudnicima i koji je krpao i štedio da njoj život bude bolji.

Jedva je govorila kroz suze, ali uspjela je protisnuti: “Otvorit ću detektivsku agenciju. Tamo u Gaboroneu. Bit će najbolja u Botsvani. Agencija broj jedan.”

Otac je na trenutak širom otvorio oči i kao da je zaustio da nešto kaže.

“Ali... ali...”

Ali, umro je prije nego što je uspio bilo što reći, a Mma Ramotswe pala mu je na grudi i rasplakala se za svim onim dostojanstvom, ljubavlju i patnjama što su umrli s njim.

Dala je izraditi znak u žarkim bojama, a onda ga postavila odmah uz cestu za Lobatse, na kraju grada, tako da pokazuje prema maloj kući koju je kupila: **Prva damska detektivska agencija. Za sva povjerljiva pitanja i istrage. Zadovoljstvo zajamčeno. Pod osobnom upravom vlasnice.**

Otvaranje njezine agencije izazvalo je znatno zanimanje javnosti. Dala je intervju radiju Botsvana u kojem su je, po njezinom mišljenju razmjerno neuljudno, prisilili da kaže kakve su joj kvalifikacije, a u novinama Botsvana News objavili su mnogo ugodniji članak u kojem se naglašavala činjenica da je ona jedina dama privatna detektivka u zemlji. Taj je članak izrezala, kopirala i izložila na vidljivo mjesto na malu ploču kraj ulaznih vrata agencije.

Nakon polaganog početka, prilično se iznenadila kad je shvatila da su njezine usluge vrlo tražene. Konzultirali su je kad su bili posrijedi nestali muževi, kreditna sposobnost potencijalnih poslovnih partnera i pronevjera koju su izveli nečiji zaposlenici. U gotovo svim slučajevima uspjela je klijentu podastrijeti barem neke informacije; kad nije to mogla, odricala se honorara, što je značilo da nitko tko ju je angažirao nije ostao nezadovoljan. Ljudi u Botsvani vole pričati, otkrila je, i na sam spomen činjenice da je privatna detektivka izlili bi bujicu informacija o svemu i svačemu. Zaključila je da se ljudi osjećaju polaskani kad im se obraća privatni detektiv i od toga im se razveže jezik. To se dogodilo s Happy Bapetsi, jednom od njezinih prvih klijentica. Jadna Happy! Izgubiti tatu, i onda ga pronaći, i onda ga ponovno izgubiti.

“Nekoć sam sretno živjela”, rekla je Happy Bapetsi, čije je ime i značilo da je sretna. “Vrlo sretno. A onda mi se to dogodilo i sad više nikako ne mogu reći da sam sretna.”

Mma Ramotswe promatrala je svoju klijenticu dok je pijuckala jaki čaj. Sve što želiš saznati o nekoj osobi piše joj na licu, vjerovala je ona. Nije vjerovala da ulogu igra oblik glave – iako su mnogi i dalje držali da je to istina; više je to bilo pitanje pomnog promatranja crta lica i općeg držanja. I očiju, dakako; oči su osobito važne. Oči dopuštaju da vidimo ravno u dušu osobe, da joj prodremo u bit. I zato ljudi koji nešto žele sakriti nose sunčane naočale i u kući. Takve ljude valja vrlo pažljivo motriti.

Happy Bapetsi bila je inteligentna, to se odmah vidjelo. Imala je malo briga – to je pokazivala činjenica da joj na licu nije bilo bora, osim onih od smijeha. Dakle, problemi s

muškarcem, pomislila je Mma Ramotswe. Neki se muškarac pojavio i pokvario sve. Razorio je njezinu sreću svojom pokvarenošću. Muška posla.

“Dajte da vam prvo kažem nešto o sebi”, reče Happy Bapetsi. “Rodom sam iz Mauna, vidite, skroz tamo na Okavangu. Moja mama držala je mali dućan, a stanovale smo u kući iza dućana. Imale smo puno kokoši i bile smo jako sretnе.”

“Mama mi je rekla da je tata otišao od nas jako, jako davno, kad sam još bila mala beba. Otišao je raditi u Bulawayo i nikad se nije vratio. Netko nam je pisao, neki Motsvana koji je također tamo živio, kako misli da je moj tata umro, ali nije bio siguran. Napisao je kako je jedan dan išao nekome u posjete u bolnicu Mpilo i dok je hodao hodnikom, vidio je kako nekoga voze na nosilima, a mrtvac na nosilima jako je nalikovao na mog tatu. Ali nije bio siguran. Tako smo zaključili da je vjerojatno pokojan, ali moja se mama nije previše uzrujavala jer joj nikad nije bio baš jako drag. A ja ga se, naravno, nisam uopće sjećala, pa mi je bilo svejedno.

Išla sam u Maunu u školu koju su vodili katolički misionari. Jedan od njih otkrio je da mi jako dobro ide aritmetika i mnogo je vremena sa mnom radio. Rekao mi je kako nikad nije vidio djevojčicu koja tako dobro računa.

Valjda je to nešto zbilja neobično. Brojeve sam trebala samo pogledati i jednostavno sam ih sve zapamtila. A onda sam otkrila da mogu zbrojiti sve brojeve u glavi, bez razmišljanja. To mi je išlo kao po loju, nisam se morala uopće truditi.

Postigla sam jako lijep uspjeh na ispitima i na kraju sam otišla u Gaborone i izučila za knjigovođu. I sve mi je bilo

jasno kao pekmez; dosta mi je bilo baciti pogled na papir pun brojeva i sve sam odmah pohvatala. A sutradan, ako je bilo potrebno, mogla sam se svakog broja sjetiti i zapisati ga.

Dobila sam posao u banci i napredovala sam s jednog radnog mjesta na drugo. Sad sam prva do šefa računovodstva i mislim da neću dalje napredovati jer se muškarci boje da će uz mene ispasti glupi. Ali nema veze. Imam dobru plaću i s poslom sam gotova do tri poslijepodne, neki put čak i ranije. Poslije toga idem u kupovinu. Imam lijepu kuću s četiri sobe i jako sam sretna. Imati sve to kad ti je samo trideset i osam godina, zbilja je uspjeh, bar ja tako mislim.”

Mma Ramotswe se nasmiješila. “To je zbilja zanimljivo. Imate pravo. Zbilja ste puno postigli.”

“Imam sreće”, rekla je Happy Bapetsi. “Ali, onda se to dogodilo. Došao mi je tata.”

Mma Ramotswe naglo je udahнула. To nije očekivala; mislila je da će se raditi o poteškoćama s momkom. Očevi su potpuno druga stvar.

“Samo je pokucao na vrata”, rekla je Happy Bapetsi. “Bilo je to u subotu poslijepodne i malo sam bila prilegla na krevet da se odmorim kad sam čula kucanje. Ustala sam, otišla do vrata i, eno ga neki čovjek, šezdeset i nešto godina, stoji ondje i drži šešir u ruci. Kaže da je on moj tata i da je dugo živio u Bulawayu, ali sad se vratio u Botsvanu i došao me vidjeti.

Valjda vam je jasno da me to zgromilo. Morala sam sjesti da se ne onesvijestim. U međuvremenu, on je pričao. Rekao mi je kako se zvala moja majka, točno ime, i kako mu je žao što mi se prije nije javljao. Onda me pitao može li se useliti u jednu od praznih soba, jer da nema kamo.

Rekla sam mu, naravno da može. Na neki način, jako sam se uzбудila što vidim svog tatu i mislila sam kako je lijepo što možemo nadoknaditi sve one izgubljene godine i što on može stanovati kod mene, tim više što je moja jadna mama već pokojna. I tako sam mu namjestila krevet u jednoj od gostinjskih soba i skuhala mu veliku večeru, odrezak i krumpir, što je smazao u sekundi. A onda zatražio još.

To je bilo prije otprilike tri mjeseca. Od onda on živi u toj sobi i ja sve za njega radim. Pripremam mu doručak, kuham mu ručak koji mu ostavljam u kuhinji, a onda mu navečer kuham i večeru. Kupujem mu bocu piva na dan, a kupila sam mu i nešto nove odjeće i par čvrstih cipela. A on samo sjedi u stolcu pred vratima i naređuje mi što da radim.”

“Mnogi su muški takvi”, umiješa se Mma Ramotswe.

Happy Bapetsi kimne. “A ovaj posebno. Otkako je došao, nije oprao ni jedan lonac i već mi je malo dodijalo da ga stalno poslužujem. Osim toga, prilično mog novca troši na vitaminske tablete i biltong.

Ne bih mu to zamjerila, znate, ali ima jedna stvar. Mislim da on nije moj pravi tata. Nemam načina da to dokažem, ali mislim da se taj čovjek lažno izdaje i da je o mojoj obitelji čuo od mog pravog tate prije nego što je umro, i sad se samo pretvara. Mislim da je zapravo tražio smještaj u staračkom domu i sad je jako sretan jer je našao dobar dom o kakvom nije mogao ni sanjati.”

Mma Ramotswe uhvatila je samu sebe kako s istinskim čuđenjem zuri u Happy Bapetsi. Nije bilo dvojbe da govori istinu; zaprepastila ju je drskost, neskrivena bezobrazna drskost muškaraca. Kako se usuđuje taj čovjek doći i

nametati se ovoj srdačnoj i dragoj ženi! Kakav prevarant! Kakav razbojnik! Kakva je to zapravo bezočna krađa!

“Možete li mi vi pomoći?” upita Happy Bapetsi. “Možete li otkriti je li taj čovjek doista moj tata? Ako jest, bit ću mu poslušna kći i trpjet ću ga. A ako nije, radije bih da ode negdje drugdje.”

Mma Ramotswe nije oklijevala. “Otkrit ću to”, rekla je. “Možda će potrajati dan ili dva, ali otkrit ću!”

Dakako, bilo je to lakše reći nego učiniti. Dan danas postoje testovi očinstva, ali sumnjala je da bi taj čovjek na takvo što pristao. Ne, morat će se poslužiti nečim manje očitim, nečim što će nedvojbeno dokazati je li on tata ili nije. U mislima je zastala. Da! U toj priči ima nečeg biblijskog. Što bi, pomislila je ona, učinio Solomon?

Mma Ramotswe posudila je odoru bolničarke od svoje prijateljice, sestre Gogve. Bila joj je malo tijesna, osobito oko ruku, jer je sestra Gogve, premda raskošnih proporcija, ipak bila nešto tanja od Mma Ramotswe. Ali kad ju je jednom navukla i prikopčala na rever sat kakav nose bolničarke, izgledala je kao uzorna medicinska sestra u Bolnici princeze Marine. Bila je to dobra krinka, pomislila je, i rekla samoj sebi kako je treba i ubuduće koristiti.

Dok se vozila prema kući Happy Bapetsi u svojem malom bijelom kombiju, razmišljala je o tome kako afrički običaj podrške rođacima može unesrećiti ljude. Poznavala je jednog čovjeka, policijskog narednika, koji je izdržavao ujaka, dvije tete i rođakinju u drugom koljenu. Tko god se pridržavao starih moralnih zakona na jeziku setsvana, nije smio odbiti rođaka i u tome je bilo mnogo dobroga. Ali to je također značilo da je prevarantima i parazitima

svih vrsta mnogo lakše nego bilo gdje drugdje. Ti ljudi uništavaju sustav, mislila je. Zbog njih stari običaji izlaze na zao glas.

Približavajući se kući povećala je brzinu. Bio je to posjet iz milosrđa, naposljetku, i ako tata sjedi na svom stolcu pred ulaznim vratima, vidjet će je kako dolazi u oblaku prašine. Tata je, dakako, sjedio tamo i uživao u jutarnjem suncu, a kad je vidio kako se mali bijeli kombi približava vratima dvorišta, uspravio se u stolcu. Mma Ramotswe ugasila je motor i iskočila iz auta te potrčala prema kući.

“Dumela Rra”, brzo ga je pozdravila. “Jeste li vi tata Happy Bapetsi?”

Tata je ustao sa stolca. “Da”, rekao je ponosno. “Ja sam njezin tata.”

Mma Ramotswe je soptala, kao da pokušava uhvatiti dah.

“Strašno mi je žao što vam moram reći da se dogodila nesreća. Happy je pregazio auto i sad je u bolnici, u jako lošem stanju. Baš je sad operiraju, jako složen zahvat.”

Tata je zajauknuo. “Ajooooj! Moja kći! Moja mala Happy!”

Dobar glumac, pomisli Mma Ramotswe, osim ako... Ne, radije je vjerovala instinktu Happy Bapetsi. Djevojka mora prepoznati rođenog tatu, čak i ako ga nije vidjela od najranijeg djetinjstva.

“Da”, reče ona. “Jako je to žalosno. Njoj je jako loše, jako loše. I treba im mnogo krvi da nadoknade krv koju je izgubila.”

Tata se namršti. “Onda joj moraju dati krv. Mnogo krvi. Platit ću što treba.”

“Nije stvar u novcu”, reče Mma Ramotswe. “Krv je besplatna. Ali nemamo pravu vrstu krvi. Moramo je uzeti od nekog iz njezine obitelji, a ona ima samo vas. Moramo vas zamoliti da date krv.”

Tata se teško spustio na stolac.

“Star sam čovjek”, rekao je.

Mma Ramotswe osjeti da će ovo djelovati. Da, ovaj se čovjek lažno izdaje.

“Zato i pitamo vas”, reče. “Njoj treba toliko krvi da će morati izvaditi pola vaše krvi. A to je za vas vrlo opasno. Zapravo, mogli biste umrijeti.”

Tata je razjapio usta.

“Umrijeti?”

“Da”, reče Mma Ramotswe. “Ali vi ste joj otac, i znamo da biste sve učinili za svoju kćer. Pođite sad brzo ili će biti prekasno. Doktor Moghile čeka.”

Tata je otvorio usta, a onda ih zatvorio.

“Idemo”, reče Mma Ramotswe, posegne i uhvati ga za ručni zglob. “Pomoći ću vam do kombija.”

Tata se podigao na noge, a onda pokušao ponovno sjesti. Mma Ramotswe malo ga je povukla.

“Ne”, reče on. “Ne želim ići.

“Morate”, reče Mma Ramotswe. “Idemo sad.”

Tata zavrti glavom. “Ne”, tiho reče. “Neću. Znae, ja joj nisam zapravo tata. Došlo je do zabune.”

Mma Ramotswe mu pusti ruku. A onda, ruku prekriženih na prsima stane pred njega i obrati mu se ravno u lice.

“Znači, vi niste tata! Shvaćam! Shvaćam! A zašto onda tu sjedite na toj stolici i jedete njezinu hranu? Jeste li vi čuli

za kazneni zakonik Botsvane i što u njemu piše o ljudima kao što ste vi? Dakle?”

Tata se zagledao u tlo i zavrtio glavom.

“No, dobro”, reče Mma Ramotswe. “Izvolite sad u kuću i pokupite svoje stvari. Imate pet minuta. Onda ću vas odvesti do autobusne postaje i tamo ćete sjesti na autobus. Gdje zapravo živite?”

“U Lobatseu”, reče tata. “Ali ne sviđa mi se tamo.”

“No, dobro”, reče Mma Ramotswe. “Možda da se primite kakvog posla umjesto da samo sjedite na stolici i vrtite prstima, možda bi vam se više sviđalo. Tamo se mogu uzgajati dinje. Što kažete na to, za početak?”

Tata je izgledao kao pokisla kokoš.

“Izvolite unutra!” zapovijedi ona. “Imate još četiri minute!”

Kad se Happy Bapetsi vratila kući, tate više nije bilo, a njegova je soba bila prazna. Na kuhinjskom stolu našla je poruku od Mma Ramotswe koju je pročitala i, dok ju je čitala, na lice joj se vratio smiješak.

To ipak nije bio vaš tata. Otkrila sam to na najbolji mogući način. Natjerala sam ga da mi to sam kaže. Možda jednog dana nađete svog pravog tatu. Možda ne. Ali u međuvremenu možete ponovno biti sretni.